

Halk Koşıkları/ *Halk Türküleri*

Özbek halk türküleri, Özbek folklorunun en yaygın ve en eski türlerinden biridir. Şarkıyı yaratan da, söyleyen de, bugüne kadar binlerce yılın ağır, ölümlü zamanlarından geçip gelen bu halkın kendisidir. Şarkılarda Türkistan halkının tarihi, medeniyeti, millî müşahede tarzı millî zevki, gönlü aksetmiştir.

Özbek halk türkülerini birçok kez toplayıp neşrettiren merhume, meşhur âlime Müzeyyene Aleviye'nin yazdığına göre, "Özbek halk türküleri dörtlüklerle şekil bulmuştur. Bu türküler ibarenin keskinliği, dilin sadeliği, mazmunun coşkunluğu ile kendisini gösterir. (Ak Alma Kızıl Alma, Taşkent, 1972, s.5). Türkü bir zamanlar şiir manâsında da kullanılmış. "Türkülerin böyle geniş manâsı halk arasında şimdiye kadar korunagelmış... Geniş manâsından başka, onun bir türü küçük bir şekilde

meydana getirilmiş ve terennüm edilen eserler olmuştur. (M. Aleviye, Özbek Halk Koşıkları, Taşkent 1959, s. 16-17).

Özbek halk türkülerinin şu türleri vardır: Yaryarlar, âşık türküleri, maniler, toy ve düğün türküleri, mersiyeler, matem-ağıtlar, ninniler. Bu türlerin bazıları, mesela, mihnet şarkıları mevsimlere ait şarkılar, kahramanlık şarkıları, eski Türk şiirinde, Mahmut Kaşgarh'nın Divan'ından bugüne kadar korunan halk destanlarında, masallarında, elyazma kitaplarda, şairlerin eserlerinde, asrımızın başında çıkmaya başlayan mecmualarda, dergilerde mevcuttur.

"Ak Alma, Kızıl Alma", "Gülyar", "Kelinay Koşıkları" kitaplarından faydalananarak, Özbek halk türkülerinden bazı örnekler aşağıya alınmıştır.

Âşık türküleri, Özbek folklorunda özel olarak gelişmiş bir türdür. Âşık türküleri önce halk dilinden söylenmiş, dörtlükler tarzındaki kıtalardan meydana gelmiştir. Sonra halk destancıları, bahşılar da ananevi, lirik yolda âşık türküleri söylemişlerdir. Destancılıkta ve bahşıcılıkta şekillenen âşık türküleri 150-200 mısradan oluşur. Destancılıktaki âşık türküleri destancı söyleyeceği destana giriş olarak, dinleyicinin alâkasını çekmek için âşık türküleri söyler.

"Köroğlu" hikâyelerindeki kahramanların dilinden söylenen âşık türküleri bahışların "Künlerim", "Dombıram" gibi hikâyeleri kitap haline getirilmiştir. (Ama henüz neşredilmedi.)

Âşık türküleri esasen aşk-muhabbet, edep-ahlâk, söz ve saz tarifinde olur. Sovyetler zamanında bu rejim ve onun yönlendirici güçleri, li derleri hakkında da, bahşılar bir tür meddahlık ör-

neği türküler yarattılar. Ama halk içinde hep sevilerek söylenen ve dinlenen asıl türküler, aşk-sevgi, kahramanlık, vatan ve söz hakkındaki türkülerdir.

Türkü, Özbek folklorunda en yaygın türdür. Aşula'ya da Özbekler türkü derler. Türkü dörtlük şeklinde söylenir veya yazılır. Bugünkü Özbek folklorundaki türküler eski zamanlardaki, Eski Türk Şiiri şeklindeki, Kültekin yazıtlarındaki veya Kaşgarlı Mahmud'un Divan'ında getirdiği şiirlere dayanır. O tarzda yazılır, söylenir. Özbek halk türküleri birkaç kere derlenip neşredildi. (Müzeyyene Aleviye, "Özbek Halk Koşıkları", Taşkent 1969, 1972 "Koşık", Taşkent 1978, veya Meteniyaz Yusupov'unu hazırladığı Harezmi halk türküleri ve makamlarının toplandığı kitaplar, çok ciltli nota kitapları.)

Burada verilenler, âşık türküleri ve halk türkülerinden bazı örneklerdir.

